

راه‌های رشد سرمایه‌گذاری در مناطق آزاد تجاری کیش و قشم

فوزان امیری*

محمد امین اعظم پارسا**

فاطمه افگار***

چکیده

این تحقیق به بررسی راه‌های رشد سرمایه‌گذاری در مناطق آزاد تجاری کیش و قشم می‌پردازد. روش تحقیق توصیفی و داده‌ها از طریق کتب و مقالات مرتبط و همچنین پژوهش‌های میدانی به دست آمده است. نظر به اینکه مناطق آزاد به منظور تسریع در انجام امور زیربنایی، آبادانی رشد اقتصادی، سرمایه‌گذاری و ارتقای درآمد عمومی، ایجاد اشتغال شکل گرفته‌اند و این مناطق در کشور ما به دلایلی هنوز به اهداف معین شده خود نرسیده‌اند لذا لازم است تحقیقاتی در این زمینه صورت گیرد. نتایج تحقیق نشان داد وجود زیرساخت‌های مناسب همچون فرودگاه پیام و فرودگاه آزادی، وجود شهرک‌های صنعتی، دولتی و خصوصی، دسترسی به راه آهن و شبکه مرکزی راه و جاده و نزدیکی به بندر از موقعیت خاصی برخوردار نموده است اما بدلیل ضعف اداری و سیستماتیک از منابع به نحو صحیح استفاده نمی‌شود.

کلمات کلیدی: سرمایه‌گذاری، مناطق آزاد، مزیت نسبی، توسعه، پیشرفت

Famiri۳۳۴@yahoo.com

amin.parsa@yahoo.com

fatemeh.afgar@yahoo.com

* مربی، مدیریت، پیام نور، تهران، ایران

** دانشجوی دانشگاه پیام‌نور، تهران، ایران

*** دانشجوی رشته مدیریت بازرگانی، پیام نور، مرکز بندرعباس

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۵/۱۰

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۲/۲۵

مقدمه

نخستین مناطق آزاد جهان

از نخستین مناطق آزاد شناخته شده جهان، در حقیقت، مناطق محصورى با دیوارهای دفاعی بودند، که در بنادر «چالیس و پیرائوس» یونان بنا شده بودند. قدیمی ترین بندر آزاد جهان، که به طور مشخص برای افزایش حجم داد و ستد پایه گذاری شد، بندر آزاد رومی ها واقع در جزیره «دلاس» در دریای اژه بود، که با هدف افزایش حجم مبادلات تجاری بین مصر، یونان، سوریه، شمال آفریقا، آسیا و رم تأسیس شده بود و همه داد و ستدها بدون دریافت حقوق گمرکی انجام می شد. بعد از این به بنادر دیگری نظیر: «جنوا»، «ونیز»، «جبل الطارق» می‌رسیم که وظایفی همانند بنادر آزاد «دلاس» داشتند.

پیشگام حقیقی مناطق تجارت آزاد، بندر آزاد «هامبورگ» است، که در سال ۱۸۸۸ پایه گذاری شد به این بندر برای تولید، مشروط بر آنکه با صنایع داخلی کشور به رقابت برنخیزد و به طور مستمر در جهت صادرات حرکت کند، امتیازات خاصی اعطاء شد. از آن پس، مناطق تجارت آزاد بسیار زیادی، در سراسر جهان به وجود آمدند. در ایالات متحده آمریکا، تا تصویب لایحه مناطق تجارت در سال ۱۹۳۴، منطقه تجارت آزاد وجود نداشت اما تا سال ۱۹۸۲ در این کشور ۶۸ منطقه آزاد تجاری فعال ایجاد گردیده بود، البته حجم مبادلات این بنادر و مناطق آزاد، یک درصد از کل حجم تجارت خارجی آمریکا را شامل می‌گردید. تأسیس مناطق تجارت آزاد، در سایر نقاط جهان اعم از: کشورهای صنعتی و در حال توسعه مورد توجه قرار گرفته است. برطبق مطالعات انستیتوی «آدام اسمیت» انگلستان در حال حاضر حدود چهارصد بندر و منطقه آزاد تجاری در جهان وجود دارد، که هر یک در مقیاس‌های متفاوتی به فعالیت مشغول هستند. (مانیان، ۲۰۰۹، ۱۳۶۹)

تعریف منطقه آزاد

منطقه آزاد محدوده حراست شده بندری و غیر بندری است که از شمول برخی از مقررات جاری کشور متبوع خارج و با بهره‌گیری از مزایایی نظیر معافیت‌های مالیاتی، سود و عوارض گمرکی،

عدم تشریفات ارزی، اداری و سهولت در فرآیندهای صادرات و واردات با جذب سرمایه گذاری خارجی و انتقال فناوری به توسعه کمک می نماید.

اهداف مناطق آزاد

اهداف ایجاد مناطق آزاد را در موارد زیر خلاصه کرد

۱. جذب سرمایه های خارجی ۲. ایجاد فرصت های شغلی جدید ۳. کسب درآمدهای ارزی و افزایش صادرات ۵. جذب نقدینگی سرگردان داخلی و کمک به مهار تورم ۶. محرومیت زدایی از مناطقی که امکان رشد و توسعه را بالقوه دارند. (علمی، ۱۳۸۱، ۴۵)

تاریخچه مناطق آزاد کشور

در اسفندماه ۱۳۴۹، قانونی تحت عنوان «قانون معافیت از حقوق و عوارض گمرکی کالاهایی که به منظور استفاده، مصرف و فروش وارد بعضی از جزایر خلیج فارس می شوند». در سال ۱۳۵۹ به موجب مصوبه شورای انقلاب کلیه امتیازات مزبور، در مورد کالاهای وارده به جزیره کیش برقرار گردید. در بهمن ماه سال ۱۳۶۸ هنگام تهیه و تصویب قانون برنامه اول توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران، به موجب تبصره ۱۹، به دولت اجازه داده شد که حداکثر در سه نقطه از نقاط مرزی کشور، مناطق آزاد تجاری- صنعتی تأسیس نماید. در تاریخ هفتم بهمن ماه ۱۳۶۹ هیات وزیران، جزیره قشم، و در هیجدهم اردیبهشت ماه ۱۳۷۰ محدوده ای از خلیج چابهار (اراضی شرق اسکله شهید کلانتری) را به عنوان منطقه آزاد تجاری اعلام کرد. سازمان منطقه آزاد ارس به منظور تسریع در انجام امور زیربنایی، عمران و آبادانی، رشد و توسعه اقتصادی، سرمایه گذاری و افزایش درآمد عمومی، در تاریخ ۱۳۸۲/۶/۲ به تصویب مجلس شورای اسلامی رسید و در اواخر شهریورماه ۱۳۸۳ آغاز به کار نمود. منطقه آزاد اروند در چهارم مرداد ماه سال ۱۳۸۳ فعالیت خود را به طور رسمی آغاز کرد.

اصول کلی مقررات صادرات و واردات منطقه آزاد

کالاهایی که برای بکارگیری و مصرف در منطقه از داخل کشور وارد می‌شوند، صادرات آنها تابع مقررات عمومی صادرات و واردات خواهد بود. ورود هر نوع کالا به منطقه به استثنای کالائی که به موجب شرع یا قوانین کشور (که در آنها نام مناطق آزاد تصریح شده باشد ممنوع است) مجاز است. (مهدوی، ۱۳۸۳، ۱۲)

اعمال نظارت عالی بر فعالیت‌های مناطق انتخاب مدیر عامل و اعضای هیأت مدیره برای مدت سه سال و انتخاب مجدد آنها بلامانع است. عزل مدیر عامل و اعضای هیأت مدیره با همان مراجع انتخاب‌کننده آنهاست. (تقوی، ۱۳۸۷، ۱۱)

آسیب‌های فعلی مناطق آزاد^۱

استفاده از صنایع سرمایه‌بر که میزان اشتغال‌زایی آنها کم بوده، پایین بودن دستمزد کارگران و بالا بودن سطح دستمزدهای کارگر فنی باعث به وجود آمدن تفاوت در سطح درآمد بخش صنعت و خدمات شده است. برای اجرای بهره‌برداری صحیح و مطلوب از سرزمین و مدیریت آن باید آمایش سرزمین مورد توجه قرار گیرد و ضوابط مکان‌یابی اعمال شود، تا در آینده، جمهوری اسلامی ایران با مناطق آزاد جدید، موفق به اجرای اهداف مناطق آزاد گردد. بر اساس ضوابطی مکان‌یابی، هیچ‌یک از سه منطقه آزاد کیش، قشم و چابهار در اولویت برای این کار قرار نمی‌گیرند. (بقایی، ۱۳۸۷، ۲۳)

توسعه تجارت خارجی به عنوان عامل محرک توسعه

یکی از اهداف مهم در ایجاد مناطق آزاد، توسعه و تسهیل تجارت خارجی قانونمند است. وجود تسهیلاتی مانند معافیت مالیاتی برای دریافت‌کنندگان مجوز فعالیت اقتصادی، امکان ورود اتباع خارجی بدون اخذ روادید، عدم محدودیت در انتقال ارز به دیگر مناطق آزاد ایران یا سایر کشورها، آزادی کامل ورود و خروج سرمایه، امکان ورود و خروج کالا از منطقه به خارج از

^۱ لطیفی، ۱۳۸۵

کشور با کمترین تشریفات اداری، ثبت ساده و آسان شرکت‌ها، موسسات صنعتی فرهنگی و مالکیت معنوی، معافیت اراز حقوق گمرکی برای واردات مواد اولیه و ماشین آلات صنعتی واحدهای تولیدی، مقررات آسان برای ورود قانونی کلیه کالاها طبق جدول عوارض گمرکی و موارد دیگر تجارت خارجی را در مناطق آزاد تسهیل می‌کند و حتی می‌تواند حربه‌ای در مقابله با تحریم‌های بی اساس غرب باشد. (کریمی کیا، اسما، ۱۳۹۱)

پیشینه تحقیق

اسما کریمی کیا و محمد مقدم (۱۳۹۱) تحقیقی تحت عنوان بررسی عوامل جذب سرمایه گذاری خارجی در منطقه آزاد اروند انجام داده‌اند در این پژوهش به بررسی عوامل جذب سرمایه گذاری در منطقه آزاد اروند پرداخته و به این نتیجه می‌رسد که منطقه آزاد ابزاری است که می‌توان صدمات ناشی از دوران گذار را برای اقتصاد کشورها کاهش دهد و آن‌ها را در ایجاد هماهنگی تدریجی با اقتصاد جهانی با صدمات کمتری مواجه ساخت.

سید اردشیر دیده وری و همکاران (۱۳۹۰) به بررسی عوامل موثر بر جذب سرمایه گذاری در منطقه آزاد اروند و اولویت بندی آنها با استفاده از تکنیک ریاضی AHP پرداخته است. در این پژوهش عوامل موثر بر جذب سرمایه گذاری در منطقه آزاد اروند مورد بررسی قرار گرفت. تمامی فرضیه‌ها در این پژوهش از دیدگاه کارشناسان، متخصصان، بازرگانان و... تایید شدند. و تمامی پارامترها در جذب سرمایه در منطقه آزاد اروند مهم و ضروری شناخته شدند.

کامران (۱۳۸۱) در مقاله «علل توسعه نیافتگی مناطق آزاد ایران اشاره می‌کند که استراتژی مناطق آزاد استراتژی صادرات است. اما متأسفانه این مهم هنوز در مناطق آزاد ایران به وقوع نپیوسته است. برعکس استراتژی واردات جایگزین آن شده که به مناطق داخلی کشور به ویژه صنایع کوچک آسیب وارد کرده است. این پدیده نیز با اهداف مناطق آزاد تجاری - صنعتی در تعارض است. اگر مناطق آزاد تجاری - صنعتی بخواهد در جمهوری اسلامی ایران موفق گردد، باید مکان یابی درست صورت پذیرد و ضوابط مکان یابی در آن اعمال شود. در این پژوهش، ضوابط مکان یابی و پیشنهاد نقاط جدید برای مناطق آزاد ایران ارائه شده است.

در زمینه عوامل بازدارنده سرمایه‌گذاری، کریمی (۱۳۷۶) در تحقیقی تحت عنوان " بررسی موانع جذب سرمایه‌گذاری در منطقه آزاد کیش به مطالعه و بررسی مشکلات و موانع منطقه آزاد کیش " در جذب سرمایه پرداخته است در این تحقیق منظور از سرمایه‌گذاری امکان سرمایه‌گذاری توسط هر دوی بخش خارجی و داخلی است و منظور از موانع جذب سرمایه‌گذاری هر عاملی که روند تشکیل و توسعه سرمایه‌گذاری در منطقه آزاد کیش را تحت تاثیر قرار می‌دهد. فاضل (۱۳۷۱) در پژوهش خود تحت عنوان «نقش مناطق آزاد تجاری در جلب سرمایه‌های خارجی» به منطقه آزاد تجاری کیش، قشم و چابهار را مورد بررسی قرار داده است و نتایج ذیل را از این پژوهش استخراج نموده است.

تحقیق به شیوه کتابخانه‌ای انجام گرفت:

جامعه آماری: جامعه عبارت است از همه‌ی اعضای واقعی یا فرضی که علاقه‌مند هستیم یافته‌های پژوهش را به آن‌ها تعمیم دهیم (دلاور، ۱۳۸۶).

پاسخ به سوال اول تحقیق: راه‌های رشد سرمایه‌گذاری در مناطق آزاد کیش و قشم کدامند؟

منطقه آزاد کیش و قشم دارای توانمندی و مزیت‌های اقتصادی بسیاری در بخش‌های مختلف از جمله صنعت، کشاورزی، خدمات و گردشگری می‌باشند. وجود زیرساخت‌های مناسب همچون فرودگاه پیام و فرودگاه آزادی، وجود شهرک‌های صنعتی، دولتی و خصوصی، دسترسی به راه آهن و شبکه مرکزی راه و جاده و نزدیکی به بندر و گمرک شهید رجایی از موقعیت خاصی برخوردار نموده است و فرصت‌های سرمایه‌گذاری با بازدهی اقتصادی معقول پیش روی علاقمندان قرار داده است. در ادامه به برخی راهکارهای اجرایی جذب سرمایه در منطقه آزاد کیش و قشم خواهیم پرداخت.

فعالیت برخی از واحدهای صنعتی در منطقه آزاد کیش و قشم متوقف و فعالیت برخی دیگر دارای توجیه اقتصادی نمی‌باشد. از این جهت لزوم بررسی علل توقف واحدهای صنعتی یاد شده ضروری

می‌باشد. این موضوع علاوه بر شناسایی مشکلات بنگاه‌های اقتصادی و در نتیجه کمک به ورود مجدد آنها به چرخه تولیدی در استان، از بعد اثر انگیزی مثبت بر سرمایه‌گذاران جدید حائز اهمیت فراوان می‌باشد. از منظر دیگر اگر چه تلاش در جهت جذب سرمایه‌گذاران خارجی و داخلی جدید می‌بایستی با جدیت در منطقه آزاد کیش و قشم دنبال گردد. با این حال حفظ سرمایه‌گذاران موجود نیز می‌بایست در اولویت برنامه ریزان اقتصادی منطقه آزاد کیش و قشم قرار گیرد. اگر چه تاکنون بیش از ۵۰ فرصت سرمایه‌گذاری در منطقه آزاد کیش و قشم مورد شناسایی قرار گرفته است. با این حال به دلیل مزیت‌های فراوان منطقه آزاد کیش و قشم در بخش‌های مختلف اقتصادی، شناسایی دقیق امکانات و مزیت‌های موجود و همچنین تدوین نقشه جامع سرمایه‌گذاری منطقه آزاد کیش و قشم به منظور ارائه تصویر مطلوب تری از سرمایه‌گذاری در منطقه آزاد کیش و قشم مورد تاکید می‌باشد. این امر به جهت دهی و هدفمند کردن جریان سرمایه‌گذاری به منطقه آزاد کیش و قشم کمک شایانی خواهد کرد.

همانطور که عنوان شد نظام تامین مالی در کشور بانک محور می‌باشد. این در حالی است که بازار سرمایه به عنوان تامین کننده مالی بلند مدت پروژه‌های سرمایه‌گذاری نقش قابل توجهی در زمینه هدایت سرمایه به سمت بخش‌های تولیدی ایفا نمی‌کند. از این رو فعال کردن پتانسیل‌های بازار سرمایه از طریق وضع سیاست‌های پولی و مالی مناسب حائز اهمیت می‌باشد. ساماندهی بازارهای ارز، سکه و مسکن، ساماندهی بازار پول، کاهش تصدی‌گری دولت، اجرای کامل سیاست‌های اصل ۴۴ قانون اساسی و غیره برخی از این سیاست‌ها می‌باشد.

همانطور که عنوان شد سرمایه‌گذاری در منطقه آزاد کیش و قشم متأثر از سیاست‌های وضع شده در سطح کشور می‌باشد از این رو ثبات در سیاست‌های دولت و قوانین و مقررات، اصلاح سیاست‌های تعرفه‌ای و ارزی، اصلاح نظام مالیاتی، پولی و گمرکی و تدوین راهکارهای تشویق و جذب سرمایه‌گذاری ایرانیان خارج از کشور، ضروری است. موارد یاد شده موجب افزایش ضریب اطمینان و کاهش ریسک سرمایه‌گذاری برای سرمایه‌گذاران داخلی و خارجی خواهد شد.

تشکیل اتاق فکر در دبیرخانه سرمایه‌گذاری منطقه آزاد کیش و قشم با دعوت از سرمایه‌گذاران و فعالان اقتصادی موفق و ناموفق منطقه آزاد کیش و قشم و با حضور سایر تشکل‌های غیر دولتی برای ارائه راهکارهای بهبود و روند تولید و ارتقاء زمینه سرمایه‌گذاری در استان اطلاع‌رسانی شفاف، وجود ضمانت اجرایی لازم برای مصوبات ستاد سرمایه‌گذاری، بازننگری آئین‌نامه اجرایی تشویق و حمایت از سرمایه‌گذاری خارجی و تخصیص بودجه تحقیقاتی از محل اعتبارات استانی به منظور شناسایی فرصت‌ها و زمینه‌های سرمایه‌گذاری منطقه آزاد کیش و قشم از مواردی هستند که به جذب سرمایه‌دخلی و خارجی در منطقه آزاد کیش و قشم کمک خواهند کرد.

پاسخ به سوال دوم تحقیق: مزایای رشد سرمایه‌گذاری در مناطق آزاد کیش و قشم کدامند؟

الف) مزایای سرمایه‌گذاری در منطقه آزاد کیش

معافیت مالیاتی ۱۵ ساله از تاریخ بهره‌برداری برای فعالیت اقتصادی - عدم نیاز به روادید برای ورود و خروج خارجیان - آزادی کامل خروج ارز - انعطاف‌پذیری بیشتر عملیات بانکی - تضمین حقوق قانونی سرمایه‌گذاران خارجی - عدم محدودیت برای سرمایه‌گذاری و مشارکت خارجی - سرعت عمل در انجام امور اداری - انتقال آسان سرمایه داخل، خارج و سایر مناطق آزاد ایران - معافیت از عوارض گمرکی و سود بازرگانی برای واردات مواد اولیه و ماشین‌آلات صنعتی و تولیدی صنایع کیش - امکان سرمایه‌گذاری خارجی بدون مشارکت ایرانی - امکان خرید و فروش و اجاره زمین برای سرمایه‌گذاران داخلی و اجاره زمین به سرمایه‌گذاران ایرانی - عدم محدودیت خرید و فروش و تبدیل ارز - انجام کلیه معاملات و نقل و انتقال ارزی در منطقه توسط اشخاص حقیقی و حقوقی - ثبت شرکت‌ها و مالکیت‌های صنعتی و معنوی توسط سازمان منطقه آزاد - آزادی ورود هر نوع کالا به استثنای کالاهای مغایر با شرع اسلام یا قوانین خاص مربوط به مناطق آزاد - ترانزیت و صادرات مجدد کالاهای خارجی با کمترین تشریفات - صدور کالاهای تولید شده در منطقه به خارج از کشور یا سایر مناطق آزاد با کمترین تشریفات - صدور کالاهای

تولید شده با رعایت قوانین ارزش افزوده به داخل کشور. تعیین ضوابط حاکم بر روابط بین کارگر و کارفرما بر اساس قراردادهای منعقد.

مزایای سرمایه گذاری در منطقه آزاد قشم

قرار گرفتن در دهانه تنگه هرمز و ورودی خلیج فارس - دسترسی به آبراهه‌های بین‌المللی، بازارهای داخلی، بازار جمهوری‌های آسیای میانه و بازارهای حاشیه جنوبی کشورهای خلیج فارس - وجود فرودگاه بین‌المللی با پروازهای منظم داخلی و خارجی - دارا بودن اسکله بزرگ با ظرفیت پهلوگیری برای شناورهای ۱۰۰ هزار تنی (اسکله کاوه) - اتصال به شبکه برق سراسری، نزدیکی به سرزمین اصلی و دسترسی به امکانات اسکله‌های شهید باهنر و شهید رجایی در بندرعباس - وجود ذخایر غنی گاز طبیعی در جزیره و اطراف آن که سرمایه گذاری برای صنایع پتروشیمی و انرژی بر را اقتصادی می‌نماید. - فراوانی نیروی کار ماهر و غیر ماهر بومی با دستمزدی کمتر نسبت به نیروی کار مشابه خارجی - پتانسیل‌های تفریحی و گردشگری خاص منطقه از جمله جنگل‌های حرا و سواحل زیبای جنوبی جزیره.

پاسخ به سوال سوم تحقیق: عوامل موثر بر جذب سرمایه گذاری در مناطق آزاد کیش و قشم کدامند؟

ضریب اولویت عوامل موثر بر جذب سرمایه گذاری در منطقه آزاد کیش و قشم
مناطق آزاد مبتنی بر این اعتقاد شکل گرفته‌اند که سرمایه موتور رشد و توسعه اقتصادی یک کشور است. منطقه آزاد ناحیه‌ای از قلمرو کشور است که خارج از محدوده فیزیکی، قانونی و اداری تاسیسات گمرکی قرار دارد. منطقه آزاد کیش و قشم با وجود پتانسیل‌های بسیار زیاد با همین اهداف ایجاد شده است. عوامل زیادی در جذب سرمایه گذاری داخلی و خارجی در منطقه تاثیر گذار است، که شناسایی این عوامل جهت استفاده از آنها برای دستیابی به اهداف مشخص شده برای این منطقه بسیار اهمیت دارد این عوامل عبارت‌اند از: امکانات زیربنایی - قوانین و مقررات - مدیریت - سیاست گذاری‌ها

نتیجه‌گیری

بررسی‌ها نشان می‌دهد که سودآوری فعالیت‌های اقتصادی، حفظ مالکیت و ثبات سیاست‌های کلان اقتصادی از مؤلفه‌های اصلی ورود سرمایه‌گذار به بخش‌های تولیدی می‌باشد. بررسی‌های انجام شده حاکی از آنست که اساساً سرمایه‌گذاری در یک منطقه یا منطقه آزاد کیش و قشم هم بستگی بسیار بالایی با سیاست‌های کلی اعمال شده در سطح کشور دارد که البته این امر نافی مدیریت صحیح و بهینه منابع در سطح منطقه و منطقه آزاد کیش و قشم نمی‌شود. مطالعات انجام شده نشان داد که وجود قوانین و مقررات مزاحم سرمایه‌گذاری، رشد حباب گونه بخش خدمات، فقدان نقشه جامع سرمایه‌گذاری و همچنین نرخ تورم بالا، نوسانات ارزی و ناکارآمدی بازار سرمایه در تامین مالی پروژه‌های سرمایه‌گذاری از موانع عمده حضور بخش خصوصی به سرمایه‌گذاری می‌باشند. حمایت از سرمایه‌گذاران موجود در استان، جهت دهی و هدفمند کردن جریان سرمایه در منطقه آزاد کیش و قشم از طریق تدوین نقشه جامع سرمایه‌گذاری، اصلاح نظام پولی، مالی و گمرکی، بخشی از راهکارهای جذب سرمایه بر اساس بررسی‌ها و نظرات صاحب‌نظران اقتصادی بوده است.

پیشنهادات

لزوم جذب سرمایه‌گذاری خارجی در کشور بر اهمیت فعالیت و هماهنگی بخش‌های دیپلماسی، بازرگانی و دیگر بخش‌های مربوط در این زمینه تأکید می‌ورزد. به همین منظور لازم است وزارت امور خارجه، با توجه به امکاناتی که در خارج از کشور دارد، در مسیر جذب سرمایه‌گذاری‌های خارجی سایر کشورها، با مناطق آزاد کشور و حوزه فعالیت آن پیوند بخورد و مجموعه امکانات اقتصادی و دفاتر نمایندگی‌های کشور در خارج از کشور را به این منظور به کار گیرد.

منابع فارسی

- امیرمانیان، حمید رضا، (۱۳۶۹)، ماهنامه بندر و دریا، ماهنامه شماره ۲۰۵، ص ۴۰.
- امیرمانیان، حمید رضا (۱۳۶۹) «آشنائی با مناطق آزاد تجاری صنعتی»، مجله مناطق آزاد، شماره یکم، (سال اول اسفند ۱۳۶۹). ص ص ۴۰، ۴۱.
- بقایی، حمید (۱۳۸۷)، مناطق آزاد و تعامل با اقتصاد جهانی، دو هفته نامه خبری تحلیلی آغاز، سال سوم، شماره ۲۷، صفحه ۲۱.
- تقوی مهدی، (۱۳۸۹)، در مقاله‌ای تحت عنوان «تاثیر عواملی بجز سیاست آزادسازی بر جذب سرمایه سرمایه گذاری خارجی در مناطق آزاد تجاری - صنعتی ایران» دانشجوی دانشگاه تهران، پژوهش نامه اقتصادی، شماره اول.
- دلاور، علی (۱۳۷۹)؛ روش تحقیق در روان شناسی و علوم تربیتی، تهران، انتشارات سازمان مطالعه و تدوین، ویرایش، چاپ هشتم، صفحه ۱۵۳.
- دیده وری سید اردشیر، عباسی محمدرضا، جوکار علی اکبر، (۱۳۹۰) بررسی عوامل موثر بر جذب سرمایه گذاری در منطقه آزاد اروند و اولویت بندی آنها با استفاده از تکنیک ریاضی AHP، پایان نامه ارشد: وزارت علوم، تحقیقات و فناوری - دانشگاه پیام نور - دانشگاه پیام نور استان تهران - دانشکده مدیریت.
- دیوید، فرد (۱۳۸۷)؛ مدیریت استراتژیک؛ ترجمه دکتر علی رضائیان و دکتر سید محمد اعرابی؛ انتشارات: دفتر پژوهش‌های فرهنگی، صفحات ۳۴ و ۳۹۶.
- سایت مناطق آزاد کیش، انزلی، ارس.
- سازمان عمران کیش، «عملکرد دستاوردها و برنامه‌های توسعه سازمان منطقه آزاد کیش».
- کامران، ح. (۱۳۸۱). علل توسعه نیافتگی مناطق آزاد ایران. تحقیقات جغرافیایی، ۱۷(۳-۲) (پیاپی ۶۶-۶۵)، ۳۲-۴۲. <https://www.sid.ir/fa/journal/ViewPaper.aspx?id=۱۸۳۶۰>
- علمی، میلاد (۱۳۸۱)، بررسی موانع جذب سرمایه گذاری در منطقه آزاد ارس، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشکده مدیریت مشهد.

- فاضل، حمید. (۱۳۷۲). معرفی پایان‌نامه: نقش مناطق آزاد در جلب سرمایه‌های خارجی. فصلنامه دانش مدیریت (منتشر نمی‌شود)، ۲۳(۰)، -
- فصلنامه کیش، سازمان عمران کیش، شماره‌های دوم و سوم، تهران، ۱۳۷۰.
- کریمی، ولی‌الله (۱۳۸۶)، بررسی موانع جذب سرمایه‌گذاری در منطقه آزاد کیش، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده مدیریت دانشگاه تهران، صفحه ۷.
- کریمی‌کیا، اسما (۱۳۹۱). بررسی عوامل جذب سرمایه‌گذاری در منطقه آزاد اروند. مجله اقتصادی (دوماهنامه بررسی مسائل و سیاست‌های اقتصادی)، شماره ۴ و ۵، صفحه ۴۸.
- مهدوی، ابوالقاسم (۱۳۸۳)، تحلیلی بر نقش سرمایه‌گذاری خارجی در رشد اقتصادی، مجله تحقیقات اقتصادی، شماره ۶۶، صفحه ۱۲
- مباحثی در مورد سرمایه‌گذاری خارجی، معاونت طرح و برنامه، وزارت معادن و فلزات، تهران، ۱۳۷۱
- مقدم، محمد (۱۳۹۱): بررسی عوامل جذب سرمایه‌گذاری در منطقه آزاد اروند، مجله اقتصادی (دوماهنامه بررسی مسائل و سیاست‌های اقتصادی)، شماره ۶ و ۷، صفحه ۴۵